

Законодавчі ініціативи щодо вдосконалення мовної політики в Україні.

У процесі державного будівництва, створення української політичної нації важливе місце належить мові. «Закон про мови» (1989 р.) і Конституція України (стаття 10) зафіксували статус української мови як державної, створили правову основу для реалізації мовної політики. Проте, досвід показав, що мовні проблеми в Україні ще далекі від повного розв'язання. Реальному забезпеченню українській мові статусу державної перешкоджають як чинники соціально – економічного характеру, так і психологічні стереотипи, упереджене ставлення частини населення до української мови. Не вдалося уникнути політизації мовного питання. Час від часу суспільство намагаються розколоти дискусіями навколо вибору оптимальної мовно - культурної моделі, статусу української і російської мов, мовний чинник активно використовується у політичній боротьбі.

Протягом останнього десятиріччя вітчизняне мовне законодавство було доповнене рядом документів, зокрема, 2003 р. Україна ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (в оригінальному перекладі замість терміна «мова національної меншини» вживається термін «міноритарна» мова)[1]. Цей документ, ухвалений Радою Європи 1992 р., має на меті підтримку міноритарних мов, які мають невелику кількість носіїв, від остаточного поглинання їх державними мовами. На даний час Хартію було імplementовано у дев'яти слов'янських країнах, однак наслідки цього впровадження неоднозначні: поряд із покращенням мовної ситуації вона призводить також до виникнення нових конфліктів[2,16]. В Україні при ухваленні Закону про ратифікацію Хартії до переліку 13 регіональних мов було віднесено і російську мову при тому, що російська мова є рідною або розмовною мовою для значної кількості населення. Опитування 6 тис. українських громадян у 2013 р. показало такі дані щодо рідної мови: 50,9 % - українська, 21,2% - російська, 23,2% - українська і російська[2,16].

В усіх національних державах головним об'єктом гуманітарної політики є передусім державні мови. У лютому 2010 р. Указом Президента України було затверджено Концепцію державної мовної політик, метою якої визначено «...забезпечення конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, задоволення мовних потреб громадян України...»[3]. Концепція надавала мовній політиці чільне місце в системі державних пріоритетів, однак на практиці її реалізація мала обмежений характер через зміну правлячої політичної еліти та формування нової парламентської більшості у Верховній Раді України на основі представництва Партії регіонів. У передвиборчих виступах лідерів, програмах цієї партії містилося положення про надання російській мові особливого статусу як другої державної або офіційної мови. Починаючи з 2006 року з ініціативи проросійських політичних сил в парламенті обговорювались відповідні зміни до законодавства.

У Законі України «Про засади державної мовної політики», розробленому народними депутатами від Партії регіонів С. Ківаловим та В. Колісніченком, наявні посилання на Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин, до яких віднесено 18 мов, серед яких, зокрема, й російська[4]. Ухвалення цього Закону у липні 2012 р. супроводжувалось порушеннями регламенту Верховної Ради, ігноруванням пропозицій, внаслідок чого відбулося різке звуження сфери вживання української мови як державної. Подібна оцінка даного документу була висловлена авторитетними європейськими інституціями. У Києві та інших містах відбулися протестні акції громадськості проти Закону, що отримали у ЗМІ назву «мовний Майдан». Чи не найгостріші дискусії викликала норма закону, згідно з якою статус регіональної мови отримували ті мови національних меншин, кількість представників яких у певному регіоні складала 10% та більше. Протягом кількох наступних місяців низкою рішень місцевих рад східних та південних областей України російській мові було надано статусу регіональної, що робить вживання української мови фактично непотрібним. Разом з тим, окремі мови, наприклад, болгарська в Одеській області або

угорська на Закарпатті, не отримали статусу регіональних, незважаючи на те, що частка вказаних національних меншин відповідає нормі закону. Протягом другої половини 2012 – 2013 рр. у політичному середовищі продовжувалися дискусії щодо змін мовного закону, було напрацьовано ряд законопроектів.

У лютому 2014 р., в умовах гострого політичного протистояння та зміни керівного складу вищих органів державної влади відбулася переорієнтація основних векторів внутрішньої та зовнішньої політики. Постановою Верховної Ради України було скасовано Закон «Про засади державної мовної політики в Україні», однак активізація сепаратистських та проросійських рухів в Криму, східних та південних областях держави змусили керівництво парламенту призупинити дію даної постанови. Одночасно у парламенті було створено тимчасову спеціальну комісію (далі ТСК) з метою підготовки проекту закону про розвиток і застосування мов в Україні[5]. До складу комісії увійшли представники всіх фракцій та депутатських груп, а також експерти – представники різних регіонів України. В основу підготовки нової редакції закону буде покладено як раніше підготовлені документи, так і нові законодавчі ініціативи, зокрема, проект закону «Про порядок застосування мов в Україні», розроблений групою експертів під головуванням Л. Кравчука. Окрім того, В період роботи ТСК виявились певні протиріччя. Так, представники «Батьківщини» пропонують повернутися до уточнення Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, оскільки під час її ратифікації було застосовано не автентичний текст[6]. Депутати від партії «Свобода» вважають помилкою сам факт ратифікації Україною Європейської мовної Хартії і наполягають на розгляді законопроекту у правових інституціях (Венеціанській комісії, Раді Європи, Управлінні Верховного комісара ОБСЄ) з метою досягнення компромісу. Окремі члени комісії заперечують проти пропонованого вилучення положення щодо визнання вільного використання мов у приватному та суспільному житті кожної людини. У згаданому законопроекті пропонується збільшити із нинішніх 10% до 30% частку осіб, які мешкають на відповідній території, щоб мова набула статусу регіональної. На

думку депутатів, що представляють колишню провладну більшість, це звужує права національних меншин, в тому числі, щодо здобуття освіти. Партія регіонів подала до цього документа свої пропозиції, серед яких є надання російській мові офіційного статусу, але вони не були підтримані. Депутати від цієї політичної сили, протестуючи проти звуження прав російськомовних громадян і національних меншин, вирішили вийти із ТСК[7].

Тим часом, ситуація в Україні навесні 2014 р. ускладнилась через військову агресію Російської Федерації, окупацію Криму з подальшою анексією, провокування проросійських та сепаратистських виступів у східних областях під приводом «захисту російськомовного населення». Опитування, проведені в різних регіонах держави, свідчать, що російська мова та її носії не потребують законодавчого захисту. Разом з тим, здійснення державної політики у мовній сфері потребує врахування особливостей історичного розвитку, національного складу, традицій окремих територій. Потребою часу є конституційна реформа, що передбачає децентралізацію влади з правом місцевим виборним органам влади надавати національним мовам спеціальний (офіційний) статус.

Література

1. Масенко Л. Європейська хартія як інструмент розколу країни / Л. Масенко // День. – 2012. - №158 (6 вересня).
2. Бестерс – Дільгер Ю. Ефективність Європейської хартії регіональних або міноритарних мов як знаряддя захисту мовних прав у слов'янських країнах / Ю. Бестерс – Дільгер // Мовознавство. – 2013. - №5. – С.12 – 18.
3. Указ Президента України про Концепцію державної мовної політики / Урядовий кур'єр. – 2010. - № 36 (25 лютого).
4. Відомості Верховної Ради України. – 2013. - №23 (ст. 218). – 1237 – 1256.
5. Голос України. – 2014. - № 43 (6 березня).
6. Голос України. – 2014. - № 50 (19 березня).
7. Голос України. – 2014. - № 58 (28 березня).